સુધરેલી રીત મુજબ
ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટીએ
તૈયાર કરેલી.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

કવિતાની સમજુતી; અઘરા શબ્દો; પાઠનો
સાર; જોડાક્ષર; ડ્રીલ.

રચનાર—મેસર્સ. સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.
રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું-શાહપોર-સુરત.

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીટ્ટમ.
છાપવાનું ઠેકાણું—શંકર પ્રી. પ્રેસ ચકલાના પુલપર—સુરત.
મે સને ૧૯૨૨] કિંમત ૦—૨—૬. [સં. ૧૯૭૮

પહેલા ધોરણનો "મુખગણિત શિક્ષક" દોઢ આનો.
પહેલી ચોપડીનો "ડિકટેશન શિક્ષક" બે આના.
કર્તા-છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર-સુરત.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

દિવાળી-વરસનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ

અક્ષર=હરફ; દસ્કત.

નિશાળ=ભણવાનું ઠેકાણું

રજા=છુટ્ટી.

છોડી=છોકરી.

પાછી વળી=ફરી.

ભેગી=સાથે; એકઠી

ગાર લીંપે=છાણ માટીથી સાફ કરે.

ધોળે છે=ચોપડે છે, છાંટે છે

સંજેરી-ધાણી

ઘુઘરા ઘુઘરાના આકારના મઠનો બનાવેલો ગળ્યો પદાર્થ

સાથીઆ=ચુનાની ફાકી વગેરેનાં કાઢેલા ચિત્ર

આંગણામાં=બારણા આગળ

જમવાનું=ખાવાનું

લુગડાં=કપડાં

ઘરેણાં-દાગીના; જણસો

દારૂખાનું=આતશબાજી

ફોડે છે=સળગાવે છે.

સૌ=બધા

ગીત=રાગથી ગાવું તે

ઘરઘર=ઘેરઘેર

ફટાકડા=ફટાકા

હરખાય ખુશી થાય.

સમજુતી—દીવાળીના દહાડામાં ઘેરઘેર દીવા સળગે છે અને ફટાકા ફડાકડ ફૂટે છે, તેથી છોકરાંઓ ઘણાં ખુશ થાય છે.

પાઠ ૨.

વાર=દિવસ

વિષે=બાબત.

કચેરી=કોરટ.

બંધ રહે છે=રજા પડે છે

રવિ=સુરજ; સૂર્ય.

દેવળ=દેહરૂં.

કેડે=પછી.

મુચલમાન=મુસલમાની ધર્મ માનનાર

જુમેરાત=ગુરૂવારની રાત

પાછો=ફરીને; બીજીવાર

અઠવાડીઉં=સાત દિવસ

સમજુતી—પહેલો રવિવાર, પછી બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પંચમો ગુરૂવાર, અને પછી છઠ્ઠો શુક્રવાર આવે છે. (૧) સાતમો વાર શનિ છે, તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીઉં થાય છે.

પાઠ ૩.

ફરતી=ચારે બાજુએ; આસપાસ.

વાડ=કાંટાનો કે તારનો બનાવેલો આંતરો

દરવાજો=મોટું બારણું

માંહે=અંદર

ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેના છોડ.

વેલ=વેલો; ભોંયપર પથરાતો છોડ

ચોકઠું=ચારે બાજુથી બંધ

અડી ભીંતેનું લાકડાનું ઘર

વાવટા=નિશાન; ધજા

મોગરી=[illegible] વગાડવાની લાકડાની હથોડી.

મહેતાજી=માસ્તર; ગુરૂજી

બેઠક=બેસવાની જગા.

કલાકની શીશી=કલાક જાણવાનું સાધન.

ગામ=જ્યાં થોડાં ફળી-આં અને ઘર હોય તે

નકશો=ગામ કે દેશનો ચિત્રેલો નમુનો.

ચિત્રો=છબીઓ.

ટાંગેલાં=લટકાવેલાં

ઘોડી=પાટીઉં મુકવાની બેઠક.

કસરત=મહેનત કરી શરીરને મજબુત બનાવવું તે.

માટી=મટોડી.

મજાની=સારી.

અહીં=આ ઠેકાણે

રોજ=હંમેશાં-

પાઠ ૫.

પોતલી=પોતડી; ધોતડી

અંગરખી=ડગલી.
જોડીઓ=નાના બુટ; ખાસડીઓ
દરજી=લુગડાં શીવનાર
સુરવાલ=સાંકડા પાયચાનો લેંઘો.
ફાળીઉં=મહોલ્યો.
કોટ=ડગલો.
ઘાઘરી=નાનો ચણીઓ
ઓઢણી=ચોકરીઆને ડીલે તથા માથે ઓઢવાનું ત્રણ ગજનું લુગડું
પરીક્ષા-તપાસણી.

પાઠ ૬.

ચોકખાઇ=સફાઇ; સુઘડતાઇ
ચોકખા=સાફ.
મેલાં=ગંદાં; મેલવાળાં.
બરાબર=સારી રીતે.
ડીલ=શરીર
ગંદી=ખરાબ
અડાય=અડકાય.
ફેલ્યે.-મુખડું: ચાટું
ખસ=ઝીણી ફોલ્લી; ખુજળી
ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવાં.
ડાઘા=ટપકાં
વાડો=ઘરની પાછળની ખુલ્લી જગા.
ગંદવાડ=ગોજવાડ.
નાથ=ધણી
માંદા=આજારી.
કવિતા=ગાયન
મુખડું=મો.
દીલ=મન
જગનાનાથ=જગતના ધણી: પરમેશ્વર.

સમજુતી—મારો ઓટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો ચોક પણ સાફ છે; મારાં લુગડાં સાફ જોઇને, બધા લોક મને ચોકખો કહે છે (૧) મારૂં મોં સાફ છે, અને મારા હાથ પગ ચોકખા છે મારા ચોકખા (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે. (૨)

પાઠ ૭.

વરસગાંઠ=સાલગીરી; જન્મ દિવસ.
ભાવ્યાં=પસંદ પડયાં; સ્વાદ લાગ્યાં.
ઝટ=જલદી.
ભાણો=બેનનો છોકરો: ભાણેજ.
કઢી=છાશમાં આદુ મરચાં હળદર વગેરે નાખી ઉકાળેલી તે.
હાથ પણ અડાડયો નહિ=જરા પણ ખાધું નહિ.
બીડાં=પાનમાં ચુનો કાથો સોપારી વગેરે મુકી બનાવેલી પટ્ટીઓ.

પાઠ ૯.

કાકો=બાપનો ભાઈ
કાકી=કાકાની વહુ
ભત્રીજો=ભાઈનો છોકરો
મામો=માનો ભાઈ; બાપનો સાળો
મામી=મામાની વહુ
ભાણેજ=બેનનો છોકરો; ભાણો
ફોઈ=બાપની બેન
ફુઓ=ફોઈનો વર
માસી–માની બેન.
માસો=માસીનો વર
પીતરાઈ=કાકાનાં છોકરાં
મોળાઈ=મામાનાં છોકરાં
મસિઆઈ=માસીનાં છોકરાં
ફોઈઆત=ફોઈનાં છોકરાં
બનેવી=બેનનો વર
સાળો=વહુનો ભાઈ
સાળી=વહુની બેન
ઓરમાઈ=બાપ એક ને મા જુદી જુદી હોય તેનાં સાવકાં
સાવકી=ઓરમાઈ
મા એક અને બાપ જુદા જુદા હોય તે દૂધભાઈ કહેવાય
જમાઈ=છોકરીનો વર
વહુનાં માબાપ=છોકરાનાં સાસુ સસરા
વરનાં માબાપ=છોકરીનાં સાસુ સસરા
છોકરો કે છોકરીનો સસરો એક બીજાને વેવાઈ કહે છે.
છોકરા કે છોકરીની સાસુ એક બીજાને વેવાણ કહે છે

પાઠ ૧૦.

મોટાં=મોટી ઉંમરનાં; વડીલ
પ્રમાણે=રીતે
પૂંઠે=પાછળ
બાવાજી=બાપાજી
વખાણ=સારૂં કહેવું તે
માન=આવકાર

પાઠ ૧૧.

ઉજાણી=મીજબાની
બબ્બે=બે બે
ક્યાં=કયે ઠેકાણે
આશોપાલવ=એક જાતનું ઝાડ (એનાં પાંદડાંનાં તોરણ બને છે)
વિના=વગર
પૌંઆ=ડાંગર પલાળી શેકીને ખાંડીને બનાવેલા તે
ધાણી=જુવાર, મકાઈ વગેરેના દાણાને શેકી બનાવે છે તે
વઘારેલાં=વઘાર દીધેલાં
ખારેકી=ખારેકના જેવા
દળ=લોટને શેકી તેમાં ઘી ખાંડ વગેરે નાંખી બનાવેલું તે
દાદી મા=બાપની મા
રાંદેરી=રાંદેરના થતાં
શેતરંજી=પાથરવાનું જાડું સુતરાઉ બિછાનું

પાથરણું=બિછાનું
હાર=ઓળ
શાક=દુધી, વેગણ, પાપડી વિગેરે
ચટણી=આદુ, મરચાં, કોથમીર, મીઠું વિગેરે છુંદી બનાવેલી તે
ખુબ=ઘણા
મજા=રમુજ; ગમત

પાઠ ૧૨.

હોડી=મછવાળો મોટો મછવો
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ-તડકો, ગરમી
પણે=પેલે ઠેકાણે
એકઠા=ભેગાં
તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બાજુએ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
પછાડી=પાછળ
સરત=હારજીત
થોભો=ઉભા રહો
જીત્યો=ફાવ્યો
સઢ=વહાણને ચલાવવામાં મદદ કરવા માટે પવન ભરાવવા સારૂ બાંધેલું લુગડું
ચાલ=રીત
સુંદર=સારી
સહેલ=મજા, મોજ

પાઠ ૧૩.

ખંડ=બૈરીની કાંચળીના કપડાનો કસબી રેજો
કાંચળી=બૈરાનું કપડું.
રડતી=રોતી
છાની=મુંગી; ચૂપ
હો=વાર
નજર કરી=જોઇ
ડાહી=શાણી; સમજણી

પાઠ ૧૪.

દેડકા=પાણીમાં રહેનાર ચોપગાં પ્રાણી
પાળ=કોરણ; કોર; કાંઠો
ફેંકાફેંકી=નાખાનાખી
ધડાધડ=ધબોધબ
માર્યા જઇએ છીએ=દુખી થઇએ છીએ.
અરે=ઓ
ખરી=સાચી
પ્રાણી=જીવ
ઇજા=દુઃખ; નુકસાન
રમત=ખેલ
સંભાળી=સાચવી
નુકસાન=બગાડ
કદી=કોઇ વખત
ખેલતાં=રમતાં
ભારી=ઘણું

સાર—આ રમતથી લાગવાની ઇંદ્રિય, ધારણા શક્તિ વગેરે શક્તિઓ કેળવાય છે.

પાઠ ૧૫.

દયા=મહેરબાની; રહેમ

ખીજ્યા=વઢ્યા

તળે=નીચે

ઘુંદાય=ચગદાય; કચડાય

ફાંફાં=ખોટી મહેનત

ઢોર=ગાય, ભેંસ, બળદ વગેરે ઘાસ ખાનાર પશુ

કામના=ખપના

સંભાળ=ખબરદાર

વખતસર=બરાબરવખતે

સાફ=ચોકખી

[illegible]=નાખવાનું

સોળ=ઝપાટો; લાકડીના મારથી શરીર પર જે લીસોટા પડે છે તે

યાદ=ફોમ

ભૂલી=વીસરી

ગજા=શક્તિ

ઉપરાંત=વધારે

પાઠ ૧૬.

એનઘેન=છોકરાની એક રમતનું નામ છે

છુટો=બંધન વગરનો

મજા=ગમત

દાવ=વારો

પહેલાં=આગાઉ

જણ=છોકરો

બંધ કર=મીંચ

બાકીના=બીજા

વાંસો=પીઠ; બરડો

વારાફરતી=એકપછીએક

દીવા ઘેન=આંખ બંધ કરવી તે

સમજ્યો=જાણ્યું

સેળભેળ=એકઠા

હોંશિયાર=ચાલાક

પારખી=ઓળખી

સંતાવા=છુપાવા

અડશો=અડકશો

બચી જશે=વારો આવશે નહિ.

લાંબો વખત=ઘણી વાર

ઓળખ=પારખ

શાબાશ=ધન્ય; ઠીક

બસ=ઘણું

સમજુતી—રમત ગમત કરતાં, કોઈ વખત પણ કોઈને નુકસાન કરવું નહિ; નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૭.

સાચ=સાચું સાચીવાત

ગમ્યો=પસંદ પડ્યો

દેસાઈ=જાગીરદાર

[illegible]=ટોળાં

ગાળ=ખરાબ શબ્દ

જુઠું=ખો[illegible]

હેત=[illegible]

વખાણ=[illegible] કર્યો

[illegible]

કાપે=કાપ મૂકે

કાપ=ચીરો

ગભરાયો=અકળાયો

સાચાબોલું=ખરું બોલનાર

પાઠ ૧૮.

વાઘ=ફાડી ખાનારૂં ચટાપટાવાળું પ્રાણી
મશ્કરી=મજાક
પસ્તાય=દીલગીર થાય
બચ્યાં=બાકીરહ્યાં;ઉગર્યા
સીમ=ખેતર
અમથી=ખોટી; જુઠી
ધાજો=દોડી આવજો
આસપાસ=આજુબાજુ
શરમાઇ=લજવાઇ
ખોટું=ખરાબ; માઠું
સાચી=ખરી
રોવા=રડવા
છેતર્યા=ઠગ્યા
વા'રે=મદદે
વા'રે ધાયા=મદદે દોડી આવ્યા
સપડાય=ફસાય
જુઠાણું=ખોટારૂં; જુઠું
આખર=છેવટ
જન=માણસ

સમજુતી—જે માણસ બીજા માણસની મજાક કરે છે તે માણસ પહેલાં કે પછી પકડાય છે; ખોટારૂં જલદી જણાઇ આવે છે, અને આખરે તે જુઠો માણસ દીલગીર થાય છે. (૧)

પાઠ ૧૯.

જુક્તિ=કળા; યુક્ત
પોક પોક મૂકી=મોટે સાદે ઘાંટા પાડી
અલ્યા=કોઇને નામ દીધા વગર બોલાવવું તે
બચાવ=ઉગાર
આઘું=દૂર
એકેકને=દરેકને
કબુલ કરી=માની

પાઠ ૨૦.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન્ન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે ખાવા પીવાનું ન હોય તે; ભીખ માગનાર
ભજન=ઇશ્વરના ગુણ ગાવા તે
પુરા=પુરતાં; જોઇએ તેટલાં
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
ભીખ=માંગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડ વાળો; લુલો; લંગડો
અપંગ=લુલો, લંગડો, આંધળો, બહેરો વગેરે ખોડવાળો
દયા=મહેરબાની
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારૂં; કલ્યાણ

પાઠ ૨૧.

સરદાર=ઉપરી
સ્વપ્નું=ઉંઘમાં આવતા વિચાર
જંગલમાં=વનમાં
હરણી=હરણની માદા
રૂપાળું=શોભિતું
ઉપાડી=ઉંચકી

એકદમ=તરત

છલંગ=ફાળ; કૂદકો

દેવતાઇ=દેવના જેવો

પાઠ ૨૩.

પુરૂષ=માણસ

ઉંદરડો=ઉંદરનું બચ્ચું

રસોડું=રસોઇ કરવાની જગા; રાંધણી

[illegible]રાક=[illegible]

ભાત=રાંધેલા ચોખા

ખાવાનું=ખોરાક

સારા=ભલા

ઉપલા=ઉપરના

ખાજું=ખાણું

પોળી=બેપડવાળી રોટલી

મન=મરજી; ખુશી

મણા=ખામી; ખોડ

ઉંદરીઉ=ઉંદર પકડવાનું પાંજરૂં

ભાગજોગે=[illegible]

પાર=છેડો

વલે=હાલ; દશા

સાર—બાળકોએ, મોટાની શિખામણ માનવી.

પાઠ ૨૪.

કાંઠો=કિનારો

પોલ=પોલાણ

દર=કાણું; સાપ, ઉંદર, મકોડા, કીડી વગેરેને રહેવાનું ઘર

ઝેરી=ઝેરવાળો

પંખી=પાંખવાળા જનાવર જેવાં કે ચકલી પોપટ; કાગડા વગેરે

ફુંફાડો=ફૂં ફૂં અવાજ કરવો તે

ફેણ=સાપની પહોળી કરેલી ગરદન

છોલાય=ઘસાય; સોરાય

ભાંગીને=ભાંજીને

ચટકા=ડંખ

ભોંય=જમીન

પછાડી=અફાળી

ત્રાસ=પીડા

પછાડા=તરફડીઆ

અંતે=આખરે; છેવટે

જોરાવર=જબરી

જીવ લીધો=મારી નાખ્યો

ઝાઝા=ઘણા

નબળા=જોર વગરના

વેર=અદાવત

નાગ=ફેણવાળો મોટો સાપ

પ્રાણ=જીવ

પેર=રીતે

સમજુતી—જોર વગરના પણ ઘણા માણસ સાથે કોઇ પણ દિવસ વેર કરવું નહિ; જુઓ કે આ રીતે ઘણી કીડીઓએ મળીને મોટા સાપને પણ મારી નાખ્યો.

સાર—કોઇને હલકું ગણી તિરસ્કાર કરવો નહિ, તેમજ પોતાની શક્તિ બહાર કે એમ ખોટો અહંકાર કરવો નહિ.

પાઠ ૨૬ મો.

ચતુરાઇ=હોશિયારી
કુંજો=લોટવો
આમતેમ=આજુબાજુ
કાંકાં=ખોટી મહેનત
ઉપાય=ઇલાજ
સૂઝી આવ્યો=જડ્યો
પાછી=બીજીવાર; ફરીને
મટાડી=દૂર કરી
નાચતો=કૂદતો
છુપાઇ=સંતાઇ
કાજે=માટે; સારૂ
કંકર=કાંકરી
ધીરજ=સબુરી
કઠણ=અઘરૂં
જલદી=થોડીવારમાં
પાર મુકાય=પુરૂં થાય

સમજુતી—લોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કાંકરા નાંખ્યા તેથી પાણી ઉપર આવ્યું. તે આજ પીધું (૧) સબુરી ને ડહાપણથી જે અઘરૂં કામ હોય છે, તે થોડી વારમાં પુરૂં થાય છે; માટે બન્ને તમે અજમા કરી જુઓ. (૨)

સાર—અક્કલ અને ધીરજથી જેવું કામ થાય છે, તેવું કાંકાં મારવાથી થતું નથી.

પાઠ ૨૭ મો.

કાપણી=અનાજ, ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ મહેનત મજુરી
આથમતા=આથમી જતા
વઢાઇ=કપાઇ
દાદાજી=બાપના બાપ; ને માના બાપ
સાદ=અવાજ
મલકાવી=હસવા જેવું કરી
બેટા=દીકરા
બાથમાં=બે હાથની વચમાં
બચ્ચી=બોકી; ચુંબન
ભાથું=ખાવાનું
તાજા=કામ કરવાની શક્તિવાળા
ઉનો=ગરમ
માખણ=દહીંને વલોવવાથી છાશના ઉપર જે ધોળો હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે;
વંતાક=વેગણ
દહાડીઆ=રોજગરી મજુરી કરનાર
ભાણ=સુરજ
ભાણ બુડે=સુરજ આથમે
દાતરડું=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું લોઢાનું વાંકુ હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લીસોટા
ચચ્ચાર=ચાર ચાર
દહાડો આથમે=સાંજે

સાર—ખેડુતનો ખોરાક સાદો છે, પણ તેઓ મહેનતુ હોવાથી ઘણા મજબુત હોય છે; માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮ મો.

ખળાં=ઘણી ખળીઓ

પાથરા=કાપીને ભોંયપર નાખેલા છોડ

ખળી=કણસલામાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે લીપી ચોકખી કરેલી જગા

ભોર=ઢગલો

ઠાલવ્યો=ખાલી કીધો

હાલરાને=બળદની હારને

પગર=કણસલાંમાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે તેનાપર ઢોરોને ચલાવે છે તે

પટલાણી=પટેલની બૈરી

ઉપણી=ઝાટકી

કુવળ=ઘઉંનું ઘાસ

કારભાર=કામકાજ

હરખ=આનંદ; ખુશાલી

હરખ માતો ન હતો=ઘણીજ ખુશી થતી હતી

હોંસીલી=ઉમંગી

પગર ફેરવતી હતી=બળદને ફેરવી તેના પગવડે ઉંબી કચરાવતી હતી

હાલરૂં=ઉંબીમાંથી ઘઉં અને છોડાં છુટા પાડવા માટે તેના ઢગલા પર બળદને હારબંધ જોડી ફેરવવામાં આવે છે તે

પાઠ ૩૧ મો.

સહેલ=મજા; ગમત

ચંદ્રમા=ચાંદો

મેદાન=ખુલ્લી સપાટ જમીન

નીચે ઉતરી ગયો હતો=દેખાતો બંધ થયો હતો

આથમ=દેખાતો બંધ થાય

બપોર=દહાડાના બાર વાગતાનો વખત

રાત=સુરજ આથમ્યા પછી તે પાછો ઉગે ત્યાં સુધીનો વખત

અજવાળું=ઉજાસ

ઝાંખો=તેજ વગરનો

ઝગઝગે=ચળકે

ઓટલો=ઘરને લગતો ચોતરો

ઢંકાઇ=દબાઇ; છુપાઇ

ફોરાં=છાંટા

જરૂર=ખપ; ઉપયોગ

પાલો=કુંમળાં પાંદડાં; પાંદડાંનો જથો

બી=બીયાં

પોચી=નરમ

હમણાં=હાલ; આ વખતે

તળાવ=પાણી ભરાઇ રહે તેવો મોટો ખાડો

નદી=મીઠા પાણીનો વહેનો મોટો વહેળો

પવન=વા; વાયરો

પાઠ ૩૨.

થોભ્યાં=અટક્યાં
ચોકખી=સાફ
ગામડાં=નાના ગામો
છોડી=મૂકી
રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે.
રેલમ રેલા=ચારે તરફ રેલા નીકળવા તે
બિચારા=બાપડા
પછડાતા=અફળાતા
તણાઇ=ખેંચાઇ
ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવો મીઠો
પરસાદ=ખાવાનું; જમવાનું
કારેલું=એક જાતનું કડવું શાક
નેવલે=નેવાએ

સમજુતી—હે વરસાદ તું આવ, જેથી કરીને અમને ઘેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની રોટલી અને કારેલાનું શાક મળે. હે વરસાદ તું ઘણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે, અને નઠારી છોકરીને દેડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩.

રેતી=પત્થરનો ઝીણો ભુકો
ભુકો=ઝીણી રજ
મટોડી=માટી
ડહોળું=માટીવાળું
નીતરૂં=મેલ વગરનું; ચોકખું
ધારવાળા=અણીવાળા
તાણી=ખેંચી; ઘસડી
ખરે છે=નીચે પડે છે
તળીએ=નીચે
રસ્તો=માર્ગ; વાટ
સુધી=સોધી

પાઠ ૩૪.

ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
સીંચ્યા=ગોઠવ્યા
ઇંટવાડો=ઇંટ પાડવા તથા પકવવાની જગા
કઠણ=સખત
પછાડવાથી=અફાળવાથી
ચીકણી=ચીકાશવાળી (ચિકાશ ૩ જાતની હોય છે ૧) હાથે ચોંટી જાય એવી ૨) ડાઘા પડે એવી ૩) તાણતાં તૂટે નહિ એવી
કાણું=બાકું
કણક=કેળવેલો ઘઉંનો લોટ
ઘાટ=આકાર
ઘડો=ગાગરથી નાનું વાસણ; હેરીઓ
ગાગર=ઘડા કરતાં મોટું વાસણ
કોઠી=અનાજ ભરી મુકવાનો નાનો કોઠાર
કોડીઆં=દીવા કરવાના માટીના પવાલા
ફરતા=ચોગરદમ; બધી

..તરફ

તાપ=ગરમી

પાઠ ૩૫.

ધાતુઓ=ખનીજ પદાર્થો; ધાતુમાં નીચેના ચાર ગુણો ખાસ છે. ૧) ધાતુના કણો ચળકતા હોય છે. ૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે ૩) જમીનપર પડતા ધાતુનો અવાજ થાય છે ૪) ગરમી વહી શકે છે

પિત્તળ=જસત અને તાંબાની મેળવણીની બનેલી પીળા રંગની ધાતુ

લુહાર=લોઢાનો ઘાટ બનાવનાર

ધમણ=દેવતા ફૂંકવાનો સંચો

સળીઓ=મજીઓ

ખુબ=ઘણો

લાલચોળ=ઘણોજ ગરમ

એરણ=સોની, લુહાર વગેરે જેના પર મૂકી ટીપે છે તે

હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું ઓજાર મોટી હથોડી

ટીપ્યો=ઘડયો

જનરડો=તાર ખેંચવાનું હથિયાર

સોનું=પીળા રંગની કીમતી ધાતુ

રૂપું=ધોળા રંગની કીમતી ધાતુ

તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ

કલાઈ=ધોળા રંગની ધાતુ (એ રૂપા કરતાં નરમ હોય છે)

સીસું=ધોળા મેળા રંગની ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું, લોઢું, સીસું, જસત, કલાઇ, અને પિત્તળ એ ધાતુઓનું ઓળખાણ કરાવવું અને તેનો બનાવ સમજાવવો.

પાઠ ૩૬.

નાણું=ચલણી સિક્કો

શેઠ=શાહુકાર

પૈસો=ત્રણ પાઈની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો સવાકો; ઢોઢીઉં

ઢબુ=બે સવાકાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો, બે સવાકા; અઢીકો.

અધેલા=અડધો પૈસો; દોઢપાઈ; દોઢપાઈની કિંમતનો તાંબાના સિક્કો.

રૂપીઓ=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિ

ઠકો: સોળ આના
અડધો=આઠ આનાની કિમતનો રૂપાનો સિક્કો, આઠ આના
પાવલી-ચાર આનાની કિમતનો રૂપાનો સિક્કો, ચાર આના
બેઆની=બે આનાની કિંમતનો રૂપનો કે નીકલનો સિક્કો, બે આના
મહોર=પંદર રૂપીઆની કિમતનો સોનાનો સિક્કો; ગેણી
આની=ચાર સવાકાની કિંમતનો નીકલનો સિક્કો; ચાર સવાકા
વટાવ્યા=છુટા પૈસા લીધા
૧૫ રૂપીઆ=એક ગેણી; મહોર
૨ અડધા= ૧ રૂપીઓ
૪ પાવલી= ૧ રૂપીઓ
૮ બેઆની=૧ રૂપીઓ
૧૬ આના, આની=૧ રૂપીઓ
૩૨ ઢબુ=૧ રૂપીઓ
૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઆ
૧૨૮ દોઢપાઇ=૧ રૂપીઆ
૧૯૨ પાઇ=૧ રૂપીઓ

સૂચના—નાંણાંની વાત પહેલા ધોરણના "મુખગણિત શિક્ષક" મા જુઓ.

ટીપ—પૈસાને કાઠિઆવાડમા કાવડીઉં, ગુજરાતમાં કેટલેક ઠેકાણે જંઇ, સુરતમા સવાકો, અને મુંબઇમાં દોઢીઉં કહે છે.

પાઠ ૩૭.

કુહાડો=લાકડાં ફાડવાનું લોઢાનું ઓજાર
સોય=લુગડાં શીવવાનું લોઢાનું ઓજાર
લકકડફોડો=લાકડાં ફાડનાર
તકરાર=રકઝક; વઢવાડ
ધાર=અણીદાર કોર
ચીરું=ફાડું
મુદર=કુહાડીના માથા પરનો ભાગ, કુહાડાનો ઉપલો ભાગ
તોલે=બરાબર
નાકું=કાણું
અણી=તીણો ભાગ
ચણોકાટ=ઝળાગટ
મોટાઇ=વડાઇ,
કોદાળી=જમીન ખોદવાનું ઓજાર
વઢી=લઢી
દીકરી=છોકરી
પેદા થયા=નીપજ્યા

સાર—આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે; માટે કોઇએ બડાઇ કરવી નહિ.

પાઠ ૩૮.

વાડી=ફૂલફળવાળીજગો; નાનો બાગ
માળી=ફૂલ વેચનાર; છોડ ઉછેરનાર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ અથવા ઝાડ
ક્યારા=આસપાસ પાળ કરેલી હોય એવા
ચોરસ=આકારનું નામ
ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો આકાર
ગલગોટા=એક જાતનું લાલ પીળા રંગનું ફૂલ
ફળો છે=ફળ આપે છે
દાડમ=દાડમડીનું ફળ
જમરૂખી=જમરૂખનું ઝાડ
પક્ષી=પંખી; પાંખવાળાં જાનવર
ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો
લાંબી ગોળ=લંબગોળ
મધપુડો=મધમાખીને રહેવાનું ઘર
મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી
મધ=ફૂલમાંથી ચૂસેલો મિઠાશવાળો પ્રવાહી પદાર્થ
કોસ=કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો
આવ્યો રામ=કોસ ઉપર આવ્યો
થાળું=કુવાના મથાળા પર પાણી ભરવાને હાળ જડતું આવિઠું
લલકારતો=લહેકારી બૂમો પાડતો
નીક=પાણીજવાનો રસ્તો
લીલાછમ=ઘણાજ લીલા

પાઠ ૩૯.

છોડવા=નાના ઝાડ; છોડ
ઉખેડી=મૂળમાંથી ખેંચી
મુળીયું=મૂળ
દાંડી=ડાળી
કળી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ
જીવતા=જીવવાળા
સુકાઇ જાય=ચીમળાઇ જાય
પથરાઇ ફેલાઇ
વેલા=ભોંયપર પથરાતા છોડ

પાઠ ૪૦.

ટટાર=સીધા
છાલ=ઝાડની ચામડી

ખરબચડી=ખાડા ટેકરા વાળી

પાઠ ૪૧.

ગલકી=ગલકાનો વેલો
વળગી=બાઝી
છાપરું=ઘરનો છેક ઉપરનો ભાગ જેનાપર નળીઆ હોય છે તે
વીંટલાઇને=ચોગરદમ વળગીને
આરીઆના=કુમળા ચીભડાના
દોરડી=દોરી
અંતરે=છેટે
ગાંઠા=ગાંઠ

પાઠ ૪૨.

કેરી=આંબાનું ફળ
આંબો=કેરીનું ઝાડ
મોર=આંબા આમલીનાં ઝીણાં ફુલ
તાપે=તડકે
ભાર=બોજ
નીચી નમતી=લચીજતી
ગોટલો=આંબાનું બી.
ગોટલી=આંબાનું બીનું ઢાંકણું
ઘોળજે=દાબી દાબીને પોચી કરજે
ભગવાને=પરમેશ્વરે
જતન=સંભાળ
ઢીલો=પોચો
ડીંટું=ડોચું

પાઠ ૪૩.

ધીમે=હળવે
હીંડે=ચાલે
ભરતાં=બોં બોં કરતાં
સામી થાય છે=લઢવાને તૈયાર થાય છે
અમળાઇને=વળખાઇને; મરડાઇને
જડબાં=ડાચાં
વાગોળવું=ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી ચાવવું તે
નિરાંતે=સુખે; નચિંતે
ઉપાડે=ઉંચકે
ખરી=ગાય ભેંસ વગેરેના પગના તળીઆનું હાડકું
ફાટ=ચીરો
ખાડા=ખાબોચીઆં
જોરાવર=જબરી
વગડાઉ=જંગલી; જંગલમાં રહેનારી
પુરી પાડે=હંફાવે; બરાબર આવે

પાઠ ૪૪.

લાગ=દાવ; વખત
ટોળામાંથી=જથામાંથી
છટકી=નાસી
ડુંગરા=નાના ટેકરા
ચારો=લીલું ઘાસ
માંડી=ગોઠવી; મૂકી
ઠરતા=શોભતા
કૂદકો=છલંગ; ફાળ; કુદો
ચત્તુપાટ=બરાબર ચત્તુ
ભરવાડ=ઘેટાં બકરાં ચરાવનાર

[illegible]; [illegible]ાવત
[illegible] પુત=[illegible]
[illegible]
[illegible]ન= ટોળા વાળ

પાઠ ૪૫.

[illegible]=માંકાશવાળું
[illegible]=[illegible]
[illegible]
[illegible]=નરમ
[illegible]=ફાટી જાય
[illegible]-મેલ વગરનું; [illegible]
[illegible]-અગાઉ
[illegible]=થાન
[illegible]
[illegible]-કઠોળ ગુવાર વગેરે
[illegible]=વસ્તુઓ. ચીજો
[illegible]=દહીંમાં પાણી [illegible] વલોવવાથી [illegible]ને છે તે
[illegible]=ગરમ કરીને
[illegible]-દહીંમાં ખાંડ [illegible] છણવાથી બને [illegible]

સોચો-સંચકો
માવો=દૂધને બાળી બાળીને લેચા જેવું કરે છે તે
પેંડા=માવામાં ખુરૂ નાખી ગોળી વાળી બનાવે છે તે
તર=મલાઇ
દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી ખાંડ ચોખા નાખી બનાવેલો પાક
બાસુદી=માવો થતાં પહેલાં ખુરૂ નાખી બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬.

પ્રાણી=જેને જીવ છે અને જે અહીંથી તહીં હરીફરી શકે છે તે
છેલ્લી=છેવટની
ડાઘીઓ=કુતરાનું નામ છે
સભા=મંડળી; ટોળા
ઉપરી=મોટો; વડો
ઠરાવ્યો-નક્કી કર્યો
ટીપુ=કુતરાનું નામ છે
ચાલાક=હોંશીયાર; ચંચળ
કારકુન=મહેતો; લખવાનું કામ કરનાર
ગુપચુપ=મુંગા
અંતે-આખરે: છેવટે
ગંધ=વાસ
શિકારી=ફાડી ખાનારૂ કુતરા જેવું જાનવર
[illegible]=મુશ્ક થાવ
[illegible]
અણીઆળા-તીણા
દાઢ-બેવડા દાંત
કરકરા=બરછટ; નરમ નહિ તે
ફરતો-બહાર નીકળતો
ધણી=માલિક
જે=જય; ફતેહ

પાઠ ૪૭.

ચાંચ=પક્ષીનું મોં
સમડી=એક જાતનું પક્ષી

કબુતર=એક જાતનું પક્ષી

કીડા=પેટે ચાલનાર નાનાં જીવડા

જીવડાં=જંતુ; નાના જીવ

માળા=પક્ષીને રહેવાનાં ઘર

પાઠ ૪૮.

પાંજરૂં=પીંજરૂં પોપટ ઉંદર, કોયલ, તીતર; વાઘ; સિંહ વગેરેને રાખવાનું ઘર

ભુખ્યો=ખાધા વિનાનો

તરબુચ=એકજાતનું ફળ

કકડો=ટુકડો

કા કા=કાગડાનું બોલવું

ડીલ=શરીર

ફેર=તફાવત; ફરક

જીવજંતુ=નાના જીવડા

કોહેલું=કોહી ગએલું; બગડી ગએલું

સડેલું=સળી ગએલું; જીવડા પડેલું

પાછલા=પછાડી

લાલ=રાતી

ઊંડેથી=નાકેથી

આળસ્યું=મંદ પડયું

કુદતો=કુદકા મારતો

ચોક=ઘરની વચમાંનો ઉઘાડો ખુલ્લો જગા

પાઠ ૪૯.

રકાબી=કાચની તાસક

કસુંબુ=એક રંગ કર્યું

વાંકુ ઢાંગાળું

નારંગીરંગ=નારંગીના જેવો રંગ

સરખે ભાગે=બરાબર

પાઠ ૫૦.

પાંગરૂં-લાકડાના ચોકઠનું ઘોડીઉં

ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી લઇ વચમાંથી ઝુલતો રાખેલો લુગડાનો કકડો

પાસું=બાજુ

પાગરા=ઝોળાને ભેરવવાની લાકડીઓ

દોરડાં=ઝોળી બાંધવાની દોરી

ઝાપટી=ખંખેરી

મોભ=ઘોડીઆની વચમાંનો આડો થાંભલો;

ભેરવ=વળગાડ

ભમરી=લાકડાની ફુદડી; ચકરડી

પાયા=પગ

પોચી=સુંવાળી; નરમ; ખુંચે નહિ એવી

ગોદડી=નાનું ગોદડું

હીર=રેશમ

ઝુલાવવા=હલાવવા

હાલરડું=બાળકને ઉંઘાડવાનું ગીત; હાલો

હુમણું=પારણા કે ઘોડીઆમાં સુવાડીને ગાતાંગાતાં દોરી ખેંચી હીંચકા નાખવા તે

ગીતે હુમણું ઘાલું=હાલરડાગાઇ હીંચકાનાખું

રંગીલ=રંગીલો

પોઢો=સુઓ

હેતે=વહાલથી

ઝુલાવું=હીંચકા નાખું
પધરાવું=બેસાડું
ચીતરેલ=ચીતરેલી
પઢાવું=શીખવું, ભણાવું
મોરલો=મોર
મઢાવું=જડાવું

મખમલ=એક જાતનું કપડું
તળાઇ=ગાદલું; ગદેલો
તાજી=નવી
ચિનાઇ=ચીન દેશમા બનેલી
સેજ=પથારી

બિછાવું=પાથરૂં
હીંચોળું=હીચકા નાખું
ધેરાં ધેરાં=મધુરાં મધુરાં
લાડકડા=લાડકા; વહાલા
ગજવે=ગજવામાં

સમજુતી—હાલરડું વહાલું લાગે છે. હો મારા ભાઇને (છોકરાને) હાલરડું વહાલું લાગે છે; તેથી હુ ગીત ગાનાં ગાતાં દોરી ખેંચીને હીંચકા નાંખુ; હે રસીલા તમે રંગેલા પારણામાં સુઇ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હીંચકા નાંખું; ભાઇને પારણે ભમરીઓ જડાવું અને પુતળીઓ બેસાડું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧) પારણે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી, અને ભણુતો હોય એવી રીતે પોપટ બેસાડું; ભાઇ તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૨) પારણામાં મખમલ અને મશરૂની નવી તળાઇઓ પધરાવું અને તેના ઉપર ચંપાના ફૂલની તરેહવાળી ચીન દેશમાં બનેલી ચાદર પાથરૂં, ભાઇને હાલરડું વહાલું લગે છે. (૩) મારા વહાલા ભાઇ હું પારણે રેશમી દોરી બાંધું તને હીચકો નાંખું અને તને ઉંઘ આવે એવાં મીઠાં ગીત ગાઉ; હે લાડકડા ભાઇ તમે ઉંઘીને ઊઠશો ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું ઘાલીશ. (મતલબ કે ઊંઘી ઊઠયા પછી તને ખાવાનું આપીશ) ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪)

પાઠ ૪.

નિશાળીઆને બોધ.

ઇશ્વર=પરમેશ્વર
નિત્ય=રોજ, હંમેશાં
નિત=રોજ, હંમેશાં
પરોઢીએ=સુરજ ઊગતાં પહેલાં
તમામ=બધા; સઘળા
દો=આપો
માન આદર
ગુરૂ=મહેતાજી; માસ્તર
સમા=જેવ; બરાબર
જ્ઞાન=સમજણ; અક્કલ
તજવું=છોડી દેવું, કાઢી નાખવું
અંગ=શરીર
હળીમળીને=સંપીને
સંગ=સોબત; દોસ્તી
ચોડી=લગાડી
ચિત્ત=મન
શિક્ષા=શિખામણ; બોધ
રૂડી=સારી
રીત=ચાલ
પેર=રીત; પેઠે
નીસરી=નીકળી
પાંસરૂ=સીધું; રખડયા વગર

સમજુતી— હંમેશાં સુરજ ઊગતાં પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ દેવુ; પછી દાતણપાણી કરી લઇ નહાઇને બધા પાઠ તૈયાર કરવા (૧) માબાપ કહે તેમ કરો અને વડીલની સાથે વિવેકથી ચાલો; મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો. તેથી સારી સમજણ મળશે. (૨) કદાપી જુઠું બોલવું નહિ, અને શરીરમાંથી સુસ્તાઇ કાઢી નાખવી, (મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ,) બધા સાથે સંપીને ચાલવું, અને સારી સોબત રાખવી. (૩)

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું; મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ ચાલવી. (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ, એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટયા પછી સીધા ઘેર જવું (મતલબ કે રસ્તામાં રખડવું નહિ) (૨)

પાઠ ૫.

આ સંબંધી કવિતા

સર્વે=બધાં
જોઇ=દેખી
હરખાઉં=ખુશ થાઉં
ચાંપે=દબાવે
સાથ=સાથે
બેફી=બચ્ચી; ચુંબન
બાથ ભીડે=બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથ દબાવે

પંપાળીને=હાથ ફેરવીને
મુખ=મોઢું
દુખડાં=દુઃખો
મીઠા=સારા
કલ્લોલ=મજા; આનંદના શબ્દો

ખાવું=ખાવાનું
મારી જાત=મારૂં શરીર
લગાર=જરા
તે વાર=તે વખતે
ઉંઘાડવા=ઉંઘ લાવવા
હાલરાં=ઉંઘ આણવાનું ગીત

પેટ ભરીને=ધરાઇને
માડી=મા
નવ=નહિ
સૌથી=બધાં કરતાં
હેત=વહાલ; પ્યાર
અપાર=ઘણુંજ
આભાર=પાડ; ઉપકાર

સમજુતી—માને જોઇને બહુ ખુશ થાઉં છું. અને દોડતો દોડતો તેની સામે જાઉં છું; મા મને લઇને છાતી સાથે દબાવે છે. બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને હસાવે છે. (૧) ખોળામાં લઇને મને ધવરાવે છે. અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખુશ થાય છે. મારૂં મોઢું જોઇને (મને જોઇને) હરખાય છે અને પોતાનાં બધાં દુઃખો ભૂલી જાય છે (૨) પક્ષી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા બોલ મીઠા લાગે છે; મા મને સારૂં સારૂં ખાવાનું આપે છે અને મારા શરીરની સંભાળ રાખે છે. (૩) મને જરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી ગભરાતી દોડી આવે છે; જો હું ઉઠું અને રડું તો તું બહુ ખુશ થાય છે અને મને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું ઓસડ પાય છે અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી; બધા કરતાં તારૂં હેત ઘણુંજ છે. માટે હું તારો ઘણો પાડ માનું છું (૫)

પાઠ ૨૧.
પરમેશ્વરના ગુણનું ગાયન.

ચંદ્ર=ચાંદો
વીસરૂં=ભુલું
પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું નામ

કદી=કોઇ વખત
અગણિત=ગણાય નહિ એટલા
ઉજાસ=અજવાળું
કાજ=માટે
ઉપયોગી=ખપની; જરૂરની

હવા=પવન
દામ=પૈસા
દીએ છે=આપે છે
પાળે=પોષણ કરે
તમામ=બધા
દેવા=આપવાની

સર્જીવી=પેદા કરી
[illegible]=ઔષધ
ઠામ=ઠેકાણે
પાન=પાંદડાં
દયા=મહેરબાની
સેવક=દાસ
હામ=હિંમત

સમજુતી—ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ, હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા, સૂરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે. હું કદી પણ૦ (૧) ગણી જરૂરની જે હવા તે તેં આપી છે તેના કંઈ પૈસા બેસતા નથી હું કદી પણ૦ (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે હું કદી પણ૦ (૩) દૂધ દહીં આપવાને માટે તેં બધે ઠેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ૦ (૪) તેં ઝાડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ, આંબા, ગુલાબ, બદામ વગેરે બનાવ્યા છે હું કદી પણ૦ (૫) તમે મહેરબાની કરીને મને ઘણી વિદ્યા, સુખ અને હિંમત આપો હું કદી પણ૦ (૬)

પાઠ ૨૫.

મા બાપની ચાકરી

લલા=લગડા
સેવા=ચાકરી
અમાપ=ઘણી
કે'=કહે
ધ[illegible]=પૈસો
તીરથ=જાત્રા
પારખી=જાણી

કાવડ=વાંસને બે છેડે શીકાં બાંધી બનાવેલું તે
મનસુબો=વિચાર
માતપિતા=માબાપ
તે વારે=તે વખતે
ધન ધન=વાહ વાહ
સારા=ચાકરી કરે એવા
સંતાપ=મનનું દુઃખ

જેવારે=જે વખતે; જ્યારે
આશીષ=ભલું થજો એમ કહેવું તે
અપાર=ઘણોજ
ફરજ=પોતાને કરવાનું કામ
બજાવી=પુરી કરી
મે'ર=મહેરબાની; દયા
લીલાલહેર=મજા; બધી વાતે સુખી

સમજુતી—માધવનાં માબાપ ઘરડાં, લુલા, આંધળાં અને ગરીબ હતાં. તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એના માબાપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ, જો અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત તો જાત્રા કરવા જાત. (૨) માબાપનું મન પારખી લઇને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું જો હું કાવડમાં બેસાડીને જાત્રા કરાવું તો આ એમનું દુઃખ મટે. (૩) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી અને માબાપને બે બાજુએ બેસાડયાં (૪) પછી ખાંધે કાવડ ભેરવીને જાત્રા કરવા ગયો, માધવના આવા હેતથી બધાંને નવાઇ લાગી. (૫) આવા છોકરાને વાહવાહ છે. (શાબાશ છે.) અને માબાપને પણ ધન્ય છે; જો છોકરા સારા હોય તો કંઇ દુઃખ રહે નહિ. (૬) બધી જાત્રા કરાવીને જ્યારે તે ઘેર ગયો. ત્યારે માબાપ ખુશ થયાં; અને ઘણાજ આશિર્વાદ દીધા. (૭) છોકરાએ પોતાની ફરજ બજાવી. પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું તેથી પરમેશ્વરની મહેરબાનીથી માધવ અને તેના માબાપ બધી વાતે સુખી થયાં. (૮)

સાર— જે છોકરા માબાપ તરફ પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેને રમત ગમત અને સુખજ મળે છે

પાઠ ૨૯.

ખેતરમાં કણુસલા ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ.

કાપણી=કાપવાનું કામ
આમ=આ તરફ
તમામ=બધા
ઉમંગે=હોંસથી
બાર માસ=એક વરસ
માસ=મહીનો
પીરસીને=મૂકીને
સંપે=એક બીજા સાથે [મળીને
સદાય=હંમેશ
ઉભરાયો=થયો
સુંદર=સારો
ઢાલ=પાઠ
લઇએ=છોડપરથી લઇ લઇએ
ખંત ધરીને=કાળજી રાખીને
કાં=શા માટે

ડુંડાં=જુવાર, બાજરીનાં કણુસલાં
આમ=આવી રીતે
ખળો=કણુસલામાંથી અનાજ જુદું પાડવાની જગા; મોટી ખળી
હૈડે=મનમાં; હૈયામાં
લણણી=લણવાનું કામ અથવા કણુસલાં પીલવાનું કામ
કોળી=બાચકો; નાની પુળીઓ
આસપાસ=આજુબાજુ
વાળુ=રાતનું જમવાનું

સમજુતી—હે બાળકો તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ. જુઓ જુઓ પેલી વાદળીઓ વરસીને જાય છે, એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે ને હંમેશાં એક બીજાની સાથેજ રહે છે હે બાળકો૦ (૧) ખેતરમાં કેવો સારો પાક થાય છે! ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઈએ; શું કરવા કાલ કરીએ? (વાર લગાડીએ? હે બાળકો૦ (૨) હાથમાં દાતરડું વાંકું લઈને આ પ્રમાણે કણુસલાં કાપો; અને તેનો ખળામાં લઈને ઢગલો કરતાં મનમાં હિંમત રાખો. હે બાળકો૦ (૩) અનાજ લણવાનું કામ પુરૂં થયું, હવે બધાએ ઘાસ કાપો; અને ઘાસના ચચ્ચાર બાચકા લઈને બધાએ આ બાજુએ મૂકો. હે બાળકો૦ (૪) આપણે પૂળા બાંધીને ગાડામાં નાખી કામ પુરૂં કરીએ, પછી ઘેર જઈને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ. હે બાળકો (૫

પાઠ ૩૦.

ખળીઓ.

ખળી=કણુસલામાંથી અનાજ જુદું પાડવાની જગા; ખળીઓ
આ વાર=આ વખત
દીસે=દેખાય
તૈયાર=કણુસલાથી ભરેલા
અનાજ=દાણા
છુટું=જુદું
સરસ=સારા
પિલાય=કચડાય
કણ=અનાજના દાણા
ઉપણીએ=ઝાટકીએ
ડુંસાં=ફોતરાં; છોડાં
કોમળા=ગુણો
સાથ=સાથે
હાથોહાથ=એક બીજાની મદદથી
ખેડુત=ખેતી કરનાર
મહેનત=મજુરી
ફળ=ફાયદો; લાભ

સમજુતી—હે છોકરાઓ હમણા આમ આવો જુઓ ખળીઓ તૈયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે આજે ડુંડામાં રહેલા અનાજના દાણા તરત છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ; એ ડુંડા બળદની પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બધું અનાજ આપણે ટોપલામાં ભરીએ અને પછી ઝાટકીએ; જુઓ બધાં ફોતરાં ઉડી જાય છે, ને બધા દાણા નીચે ખેરાય છે (૩) આપણે સાથે કોથળીઓ લઈ તેમાં આવી રીતે ઉપયોગી અનાજ ભરીએ જો આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણી મહેનત મજુરીનું ફળ મળે. (૪)

ડ્રીલ માટે સુચના.

૧ છોકરાઓને ઉંચાઈના પ્રમાણમાં, સીધી હારમાં એકેક હાથને છેટે, બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુણો રહે એવી રીતે ઉભા રાખવા પછી નંબર આપવા.

૨ નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરો પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.

૩ શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.

૪ આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.

૫ એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.

૧ છોકરાઓને એક, બે; એક બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.

૨ બેકી નંબર એક ડગલુ આગળ.

૩ બેકી નંબર એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

૧ છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક, બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.

૨ એક નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.

૩ ત્રણ નંબરવાળો એક ડગલું આગળ.

૪ એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.

૫ ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ આ મુજબ હુકમ કરવો.

૭. ડમ્બેલ્સ. કડાં બારબેલ્સ વગેર વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ.

૧ દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મુકવા પછી છેલ્લા નબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઇ પોતાની ઉપરના છોકરાને આપવા એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે બબ્બે ડમ્બેલ્સ થશે.

૨ ડમ્બેલ્સ ભોય પર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા, ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેંતનું અંતર રાખવું.

૩ ડમ્બેલ્સ મુઠીમાં જોરથી દાબીને પકડાવવા.

૪ રમતો અગિયાર સુધી કરાવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મુકેલા. હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

૫ એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧.

૬ બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦.

૬ રમતો પહેલ વહેલી શિક્ષકે જાતે કરી બતાવવી

૭ સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.

૮ એક રમત બરાબર સહાયથી ને સાથે કરતાં આવડયા સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.

૯ દરેક રમત કરાવતાં પહેલાં "તૈયાર" અને "ચાલો" એવા હુકમ આપવા.

૧૦ "તૈયાર" કહેતાંની સાથે છોકરાઓએ ડમ્બેલ્સ લેવાને તૈયાર થઇ રહેવું.

૧૧ "ચાલો" ના હુકમની સાથે ડમ્બેલ્સ લઇ હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧ લી ૧) બેઉ હાથ ઉંચા ૨) બેઉ હાથ નીચા.

રમત ૨ જી ૧) જમણો હાથ ઉંચો, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો. ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૩ જી ૧) બેઉ હાથ ઉંચા. ૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૪ થી ૧) બેઉ હાથ સામા મુઠીઓ આકાશ તરફ) ૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ.)

રમત ૫ મી ૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ) ૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૬ થી ૧) બેઉ હાથ સામાં (મુઠીઓ આકાશ તરફ.) ૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી ૧) બે પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રાખવું. ૧) બેઉ

હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા. (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે. આ વખતે ડાબા પગની એડી ઉંચી કરવી (૨) એકથી ઉલટું.

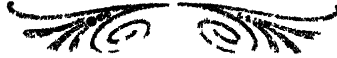
રમત ૮ મી ૧) જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો. અને ડાબા હાથની મૂઠ્ઠી છાતી આગળ, (જમણો હાથ તે ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે તે પ્રમાણે) ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૯ મી પગ પહેલાં હતા તેમ. ૧) જમણો હાથ સામો ડમ્બેલ્સ ઉભો રાખવો, ડાબો હાથ પીઠગમ પાછળ ખેંચવો ૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૧૦મી ૧) બેઉ હાથ સામા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા) ૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠગમ ખેંચવા. (મુઠ્ઠીઓ છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે)

(જે જે રમતમાં એકથી ઉલટું લખેલું છે ત્યાં એકની સંજ્ઞાથી ઉલટી કૃતિ કરાવવી)

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

દિવાળી	દેવ	કબાટ	ફળીઆ	ભાવ્યો
અક્ષર	બુધવાર	કોટ	ઘાઘરી	કર્યો
ઊઠયાં	મુસલમાન	કહાડામાં	ઓઢણી	કયારે
નિશાળ	જુમેરાત	અહીં	બદન	આપ્યા
સઘળાં	શનિવાર	નિશાળીઆ	પરીક્ષા	અડાડયો
લીંપણુ પે	અઠવાડીઉં	શિખામણ	ચોકખાઈ	પૂછ્યું
સંજોરી	દરવાજા	ઈશ્વર	ચોકખાં	મહીના
ઘુઘરા	પાટીઉં	જ્ઞાન	ધૂળ	કંસાર
સાથીઆ	ફૂલઝાડ	નિત્ય	સાહેબ	બોલાવ્યાં
લુગડાં	ચંપેલી	દાતણ	ગંદી	મંડયો
ઘરેણાં	કસરત	નાહ્યા	ગંદા	કઢી
દારૂખાનું	ઘંટ	જુઠું	ડીલ	પાનસોપારી
દિવસ	બેઠક	ચિત્ત	સાહ્યા	સગાં
ફટાકડા	શીશી	શિક્ષા	ધોવડાવવાં	વહુ
ત્રીજો	નકશો	લાગ્યો	ગંદવાડ	ભત્રીજો
શુક્રવાર	ચિત્રો	ધોતડી	માંદા	ભાણેજ
છેલ્લો	ટાંગલો	અંગરખી	કવિતા	માસી
વિષે	ખુણામાં	ટોપી	મુખડું	માસો

સુધી	લખોટા	લેંધી	દીકરો	પીતરાઈ
રવિવાર	ચોકઠું	સુરવાલ	વરસગાંઠ	મસિઆઇ
ફોઇઆત	પીરસ્યાં	હોડી	દુઃખ	ચપ્પુ
ઓરમાઇ	બબ્બે	વાદળી	નુકસાન	ગમ્યો
દૂધભાઇ	મટુભાઇ	ધીરૂ	ખીજ્યા	પૂછ્યું
સામ	ઉજાણી	રામુ	છુંદાય	દેસાઇ
મવેં	આશોપાલવ	જીત્યો	ઢોર	લઇલુ
બાથ	શંભુભાઇ	મુંદર	ઉપરાંત	વખાણ્યો
દખડાં	પૌંઆ	મળ્યો	નક્કી	પાઘડી
ભૂલી	વધારેલાં	કાંચળી	છુટ્ટો	સાચાબોલું
કલોલ	લીંબુ	રડ્યા	છૂટ્યો	મશ્કરી
ખુશ	નારંગી	વિના	મૂકી	પસ્તાય
ઓસડ	લાડુ	રડાવશો	દીવાવેન	બચ્યાં
ક્યાં	રાંદેરી	દેડકાં	સમજ્યો	બૂમો
બોલ્યો	શેતરંજી	પથરા	પૂછ્યું	શરમાઇ
પ્રમાણે	પાંદડાં	ફેંકાફેંકી	હોશિયાર	નાખ્યા
સોરાબજી	કુલડીઓ	ધડાધડ	સેળભેળ	છેતર્યા
કહ્યું	પાથરણું	માર્યા	સંતાના	સપડાય
અદબ	વાડકો	હાથીઓ	ફીકર	જુઠાણું
પૂરે	ચટણી	ઊઠયો	શાબાશ	શિઆળ

ઉતર્યાં	ખૂબ	પ્રાણી	પુરી	જુક્તિ
માંડયું	અગણિત	હંમેશાં	આદુ	કુંડા
અહ્યા	ઉજાસ	રસ્તો	વંતાક	લજુણી
વિચાર	દૂધ	ફુંફાડા	કહાડીઆ	વાળુ
કર્યાં	સ્વપ્નું	ઉંદર	બૂડે	ખુદું
સાંભળતાં	શિકાર	દેડકાં	પુરૂં	પિલાય
બાંધ્યું	બચ્યું	ખુંદી	દાતરડાં	ઉપણીએ
મોંમાં	રૂપાળું	ચટકા	ત્રણ	ડુંસા
દૂર	મૂક્યો	પ્રાણ	ચચ્ચાર	ઊડી
રસ્તામાં	પકડયું	લુલા	પાથરા	કોથળા
અજા	માંડયું	આંધળા	પહોંચ્યાં	ચંદ્રમા
ભૂખ્યો	છલંગ	મનસુબો	ઉતર્યાં	ત્યાંસુધી
ભિખારી	પુરૂષ	સંતોષ	ઠાલવ્યો	નીકળ્યો
પ્રભુ	કહ્યું	આશીશ	પટલાણી	બોલ્યો
આંધળો	પરમેશ્વર	ચતુરાઈ	કુંપણ	વિષે
અપંગ	આણ્યું	માર્યાં	ઢગલા	અજવાળું
દુકાન	ઉંદરડી	ઉંડું	ખૂશ	કામઠું
ઇશ્વર	ભંડારીઉં	સુધી	હોંસીલી	ઝગઝગે
વિદ્યા	બિલાડી	છુપાઇ	ઉમંગ	વાદળાં
ચંદ્ર	પૂછવું	બઉ	વાદળીઓ	બેસાડયાં

ાગ્યાં	ભઠ્ઠી	કાઢયા	લીલાંછમ	તુરીઆ
ંકાઇ	સીંચ્યા	હચુ	વચ્ચે	ગલકી
મોઢાં	ચપ્પુ	અવેલા	મુંઝોઈ	ચઢયાં
રીઓ	નાખ્યું	રૂપીઆ	કડીઓ	વીંટળાઇ
ભરાં	ઈંટવાડો	શેક	ફૂટેલી	તરબુચ
ઘાં	નળીઆં	ઊડયાં	પાંદડાં	ટુંકા
ચોકખી	ડર્યા	કુહાડી	લીંબુ	ગાંઠા
રેલમરેલા	કોઠીઆં	સોય	સુકાઇ	લાવ્યાં
મરીઓ	ધાતુઓ	લક્કડફોડા	ભોંયમાંથી	ફુલ
રસાદ	મૂકયો	મુદ્દર	કોહળાનો	કયાંથી
ું	બચ્ચાં	ચળકાટ	હીમડો	ઢીલ
થ્થર	સમજ્યો	બિચારી	ટટાર	ગોટલો
ાલું	પિત્તળ	ત્રિકોણ	ઉંચું	દાતણ
ીતર્યું	લુહાર	ગલગોટા	ફૂટે	ધોળજે
ુકો	તપાવ્યો	દાડમ	ડાળીઓ	ઢીઠું
ાલા	ટીપ્યો	જમરૂખ	ખરૂબચડી	હીરા
ોળું	તાંબુ	લટકતું	ખુરસીઓ	ફ્રાંસ
દર	છિપાય	મધપુડો	ખાટલા	શીંગડાં
ાઢી	ઓળખાવ્યાં	મધમાખી	પાટવા	અમળાઇ
સી	વત્તા	લલકારતો	લીલુંછમ	તૂટી

નિરાંત	પ્રાણી	ભૂખ	હાલરડું	ફડાફડ
વાગોળવું	બબ્બે	ભૂખ્યો	ધુમણુ	ફાટફાટ
વગડાઉ	છકથી	લુચ્ચા	ચીતરેલ	સોળ
ઘેટું	ટીપુ	જીવજંતુ	મશરૂ	નહિ
પત્થર	ઠરાવ્યો	સળેલું	ચિનાઇ	દહીં
મળ્યું	ગુપચુપ	ભાવ્યું	ફુલડા	ધમણુ
લાગ્યું	શિયાળ	આવ્યાં	હિંચોળું	અક્ષત
કૂદવુ	બોલાવ્યો	પડીયા	ઝુલાવવા	કાણુક
ગબડયું	મોઢું	શીખવ્યું	પાંસરૂં	કોઠી
ચ-તુપાટ	પીછાં	પોપટ	અગરબી	ઘોડીઉં
દિવાળી	સમડી	જાંબુડો	ક્યારે	માંસ
પુછડી	જીવડાં	બનાવ્યો	ગુરજ	હુન્નર
મજબુત	ઈંડાં	પારખું	દશમું	દોડ્યાં
બચ્ચાં	ધડાધડ	મુખડુ	દોરડાં	ગોદડીઓ
ખવરાવવા	આંગળા	પાંગરા	અર્ધાં	શાક
શીખંડ	જોડાએલાં	દાથણાં	સો	ત્રીજો
દૂધપાક	જળકુકડી	ધુળ	સઠ	કુતરો.
દાતરડું	આણ્યાં.			

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

લોકપ્રિય થઇ પડેલી અર્થની નોટો.

બાળવર્ગની નોટ	૦-૨-૦	છઠ્ઠીના	અર્થ	૦-૯-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	સાતમીના	,,	૦-૧૦-૦
-ત્રીજીના ,,	૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના	,,	૦-૪-૦
,,	૦-૭-૬	કન્યા ૨જીના	,,	૦-૫-૦
	૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના	,,	૦-૭-૦

નો નકશો બે આના.

. નકશો છપાય છે.

ળી'ની નોટ બે આના.

. એમ. શાહ-શાહપોર-સુરત.

ા "ડિક્ટેશન શિક્ષક" ત્રણ આના.

ે સુરત શહેર તથા ચોર્યાશી તાલુકા "ભૂગોળ શિક્ષક" ત્રણ આના

મુખગણિત શિક્ષક' બે આના.

ાકશો ત્રણ આના.

ભૂગોળ શિક્ષક' ત્રણ આના.

ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના

ાત શિક્ષક' તૈયાર છે.

મોતીરામ શાહ. શાહપોર-સુરત